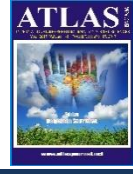

ATLAS INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES

ISSN:2619-936X

Article Arrival Date:10.08.2018

Published Date:31.10.2018

2018 / October

Vol 4, Issue:13

Pp:1227-1241

Disciplines: Areas of Social Studies Sciences (Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences)

KARL MARX'IN HADİSİ "VOLONTARİZM"

KARL MARX'S HADITH "VOLONTARISM"

Doç. Dr. Cahit ASLAN

Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi Ana Bilim Dalı
caslan@cu.edu.tr, Adana / Türkiye

ÖZET

19. yüzyılın eylem ve kuram adamı Karl Marx'ın devrimci görüşleri ilk kez Rusya'da hayat buldu ve ilk kez orada son buldu. Rusya'daki Marxist devrim, kuram ve uygulama arasındaki ilişkinin bir tür deneyidir. Kuşkusuz Marx'ın kuramı çok boyutludur ve bu yüzden de çok boyutlu tartışılmalıdır. Uygulamanın gerçekleştiği Rusya'daki devrimci süreç de çok boyutludur. Her ikisinin çok boyutlu olmasına karşılık belirli özleri itibarıyla da tekrar gözden geçirebilir. Bu özler ise Marx'ın kuramının determinist yönüne karşılık Lenin'in Rusya'da gerçekleştirdiği devrim voluntaristtir. İşte sorun da burasıdır: Kuram-pratik ikilemindeki kopukluk bir ustanın becerisinden ziyade kuramın dışında herekte edilmiş olmasıdır. Marx'ın kuramının tarihi materyalist ve de determinist yorumuna karşılık voluntarist yorum Rusya'da ilk kez bir sosyalist devrimin olmasına neden olmuştur. Aynı voluntarizm sosyalist uygulamanın sonu olmuştur. Bu deneyimden de anlaşılıyor ki kuram ve pratik madalyonun iki yüzü gibidir. İşte bu makale Sovyet deneyiminde bunu göstermeyi amaç edinmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekim Devrimi, Determinizm, Voluntarizm, Lenin, Sovyetler.

ABSTRACT

The revolutionary views of Karl Marx, the man of action and theory of the 19th century, came to life in Russia for first time and ended there for the first time. The Marxist revolution in Russia is a kind of experiment of the relationship between theory and practice. Undoubtedly, Marx's theory is multidimensional, and therefore must be multidimensional. The revolutionary process in Russia, which is practiced, is also multidimensional. They can also look back on their specific essences, even though both of them are multidimensional. These essence is the deterministic dimension of Marx's theory, but Lenin's revolution in Russia is a voluntarist. Here is the problem: The disconnection of the theory-practical duality is that it is being done outside the theory, far beyond the skill of a master. The voluntarist interpretation has led to the first socialist revolution in Russia against the historical materialist and determinist interpretation of Marx's theory. The same voluntarism has been the result of socialist practice. It is understood from this experience that like theory and practice are the two sides of medallion. This article aims to show to what in the Soviet experience.

Keywords: October Revolution, Determinism, Voluntarism, Lenin, Soviets.

1. GİRİŞ

2018 yılı, dünya düşünce tarihinin ve sosyal-siyasal hareketlerinin önemli kuramcılarından biri olan Karl Marx'ın 200. doğum yılıdır. Bu tarih onun kuramı üzerine bir kez daha düşünmek için bir vesiledir.

Hem kuramcı hem de eylem adamlılığının her iki vasfını da bünyesinde barındıran, bu yüzden "Feuerbach Üzerine Tezler" (1999) eserinde "Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır oysa sorun onu değiştirmektir." diyen Marx'ı anlamak onu yalnızca zikretmekle sınırlı değildir. Asıl olan, onu ve kuramının yarattığı sonuçları sevabı ve günahıyla yeniden değerlendirmektir. Burada da yapılmak istenen kuram-pratik ikiliğinden yola çıkarak "volontarizm" kavramını pratiği ile beraber tekrar tartışmaktır. Kuşkusuz voluntarizm kavramı Marx'ın kuramında aysbergin ucu gibidir. Gerçekten Marx'ı anlamak onun kuramında çok daha derinlere inmeyi gerektirmektedir.

Sosyal düşünce tarihinde düşünürler tarif ve tasnif edilirken ‘peygamber veya papaz’ olma gibi dinsel benzetmeler kullanılmaktadır (Polama 1993: 21). Burada bir ironi ve bir o kadar da fonksiyonellik söz konusudur. Marx’ın düşünceleri ve onun kitleler üzerinde yarattığı etki dikkate alınca onda bir peygamber edası görenler olmuştur (Bkz.: Aron 1989: 108). Haksız da sayılmazlar. Dünya nüfusunun üçte ikisi şu veya bu şekilde Marx’ın etkisi altına girmiştir. Ona inanmış milyonlar tüm toplumu ve hayatın anlamını değiştirmek üzere harekete geçtiler ve bir o kadar da etkili oldular. Fakat çok farklı sonuçlar elde ettiler. Sovyet uygulamasından Çin’e, ve Latin Amerika ülkelerine kadar “Çağrı”ya erken uyup Marx’ın düşüncelerinin çok değişik formlarda hayata geçirildiği ülkeler söz konusudur. Oysa Marx’ın temel varsayımları ve “dünyanın bütün işçileri birleşin” çağrısı bu ülkelerden ziyade ilk önce Amerika, Fransa, İngiltere en azından Almaya gibi endüstrileşme sürecini dolayısıyla proleterleşme sürecini tamamlamış ülkelerin değişen sosyal yapılarına yönelikti. İşte yaşanan somut tarih ve onda üretilmiş deneyimler tekrar gözden geçirilerek bu “Çağrı”yı irdelemek gerekir.

Hadis tabiri işitildiğinde de akla gelen ilk imge ise Müslümanların peygamberi Muhammed’in söz ve davranışlarıdır. Peygamberin hadislerinden bahis olunca da bunların sahih (gerçek) veya uydurma olanları söz konusu olmaktadır. Müslüman dünyasının çoğunun üzerinde uzlaştıkları ve belli yöntemle toplanmış hadisler sahih (gerçek) kabul edilirken diğerlerinin ise uydurma hadisler olduğu ifade edilmektedir. Uydurma olanları da peygamberin bazı davranış veya sözlerinin eğilip bükülerek ya da şahısların veya siyasi aktörlerin kendi eylem ve davranışlarına İslami açıdan bir meşruiyet kazandırmak için yeni kelime ve ifadeler ekleyerek yapılmaktadır. En azından niyet okunmaktadır.

Aslında ironik olarak meselelere bakıldığında tarihi birçok şahsiyet ve düşün insanları için de uydurma hadisler (!) söz konusu olabilmektedir. İşte Marx bu konuda en çok istismar edilenidir. Burada bahsedilen şey ortalıkta birkaç baba söz yazıp altına falanca düşünür, filanca düşünür veya Karl Marx ismini yazarak yapılanlar değildir. Esas yapılanlar çok daha ciddi ve tarihsel karşılığı olanlardır. Örneğin Leninizm özünü oluşturan “volontarizm” kavramı gibi (Bkz.: Savran, 1998). Oysa ironik ve hatta spekülatif olarak söylenirse Marx hakkında en ciddi uydurma hadis volontarizmdir.

Evet Marx’ın kuramlarının volontarist bir boyutu vardır. Örneğin kendi için sınıf ya da sınıf bilinci gibi. Fakat gerçekte Marx deterministtir. Hemen hemen tüm kuramı determinizm üzerinedir. Eğer determinizm bir gemi ise volontarizm onun kaptanıdır. Kaptanın mükemmel olması kötü bir taka ile koca okyanusları geçmenin garantisini vermez. Örneğin Marx’ın kuramının ilk defa volontarist tarzda hayat bulduğu ve yine hayatının sonlandığı Lenin’in Rusya’sı gösterilebilir. İşte bu makalenin amacı determinizm-volontarizm ikileminden yola çıkarak Rusya’nın volontarist deneyimini irdelemektir. Marksist yorum ve uygulamanın Sovyet deneyiminde üstlendiği işlevler üzerinden volontarizmi okumaktır.

2. KISACA MARX NE DEMİŞTİ?

Alman felsefesi, İngiliz ekonomi politiği ve Fransız sosyolojisinin bir sentezini yapan Marx’ın (Lenin 2013) toplum anlayışı materyalist toplumdur. Onun kuramına göre toplum birbiriyle organik bir bağ içerisinde olan bir sürü sosyal yapı ve ilişkilerden meydana gelmektedir. Bu yapılar bir taraftan süreklilik arz ederken aynı zamanda değişmektedir. Bütün bunlar bireyler üstüdür. Bu anlayış ise temel bir sayılıya dayalıdır: “Bugüne kadarki bütün toplumların tarihi sınıf mücadelelerinin tarihidir” (Marx ve Engels 1979: 44).

Marx’a göre insan emeği ile var olmak zorundadır. Yani “emek varoluşsal bir etkinliktir ve kişinin anlam kaynağı emek ve dolayısıyla çalışmadır (Goodwin ve Scimecca 2015: 109). Hatta toplum içerisinde insanların bu üretim faaliyetleri ve üretim faaliyetleri içindeyken kurdukları ilişki kendi isteklerinin dışında gerçekleşir. Tarihsel olarak aşamalı ve determinist bir şekilde ilerlemektedir. Bu aşamaların ilki avcı ve toplayıcı dönemdeki mülkiyetin

paylaşıldığı nispeten ilkel demokrasinin işletildiği, aşiret ve kabile şeklinde örgütlenmenin gerçekleştiği *İlkel Komünal* dönemdir. Daha sonra kabile düzeninden kent devletine geçildiği tarımsal üretimin yaygınlaşıp artı değerini çoğaldığı, buna bağlı olarak da özel mülkiyetin ortaya çıktığı ve toplumun köle-efendi olarak iki sınıfa bölünüp aristokrasinin geliştiği *köleci toplum* gelmektedir. Bir süre sonra aristokrasi yönetici sınıf halindeyken krallıkların oluşup dinin ideolojik bir aygıt olarak işlevsel hale geldiği *feodal döneme* girilmiştir. Nihayet sanayi devrimi ile beraber piyasanın belirleyici olduğu sanayi ekonomisinin geçerli olup parlamenter demokrasi şeklinde siyasal sistemin kurulduğu, yönetici sınıfın burjuva, temel çalışan sınıfın da sanayideki proleter sınıfın olduğu *kapitalist toplum* oluşmuştur. Nihayet proletaryanın, tarihi bir misyon üstlenerek üretim araçlarını egemen burjuva sınıfının elinden bir devrimle ele alarak özel mülkiyetin kurumları olan sınıfsız, devletsiz, ailesiz ve özel mülkiyetin olmadığı *komünist toplum*’a ulaşılacaktır (Bkz.: Marx ve Engels 1999; Stalin 1979).

Bu yukarıdaki sürece ilişkin kısaca Marx (1979; 2005) şu şekilde ifade bulur: “Her toplum bir önceki toplum bağrında gelişir.” Bu kısa ve öznlü ifadede yer alan Marx’ın anlayışının ana ögesini, özünü “determinizm” oluşturmaktadır. Genel olarak “determinizm, olmuş ya da olan her şeyin neden ya da nedenleri bulunduğu ve neden ya da nedenler değişik olmadıkça farklı (bir şeyin) olamayacağı inancıdır (Carr 1996: 110). Latince voluntas olarak ifade edilen voluntarizm ise iradecilik anlamına gelir ve felsefi olarak varlığın bir irade ürünü olduğunu savunan öğretilerin genel adı. “İradecilik antikçağ Yunan felsefesinde stoacılıkla başlar. Stoacılar, iradeci bir görüşle Platon’un idelerini geçekdışı sayarlar. Doğa, evrensel iradedir. Bu yüzdendir ki doğru ve iyi olan, onun buyruğuna uygun olandır. Stoacılıktan birçok şeyler taşıyan Hıristiyanlıkta da sürüp giden iradecilik, 19. yüzyılda Arthur Schopenhauer (1788-1860) ve Friedrich Nietzsche (1844-1900) öğretileriyle yeniden önemsenmiştir. İradecilik mekanizme (dolayısıyla determinizm) karşıt bir öğretilerdir. Mekanizm salt bir zorunluluk, voluntarizm salt bir özgürlüktür (Yıldırım, 2018).

Evet, Marx deterministti, özellikle ekonomik deterministti. Ona göre “Hiçbir toplumsal düzen, içinde yer alan bütün üretici güçler gelişmeden önce can vermez” (Iggers 2003: 82). “Bütün geçmiş toplumların tarihi, uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarının, değişik çağlarda değişik biçimlere bürünen uzlaşmaz karşıtlıkların gelişmesinden başka bir şey değildir” (Marx ve Engels, 1979: 74). Yine Marx, ‘Ekonomi Politüğün Eleştirisine Katkı’nın ön sözünde şöyle der (Marx 1979: 25-26): “Ulaşmış olduğum ve bir kez ulaşıldıktan sonra incelemelerime kılavuzluk etmiş olan, genel sonuç, kısaca şöyle formüle edilebilir: Varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar, aralarında, zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar; bu üretim ilişkileri, onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül eder.”

Fakat onun determinist bu yönünün yanı sıra rastlantısal olayları da ön gördüğü iddia edilmektedir (Carr 1996:119). Bu bizi konumuzun gereği olan voluntarizm kavramına götürecektir. Özellikle “Marx teorisinde tarihsel sürecin topyekun yönünün verili olduğunu kabul etmesine rağmen bu sürecin alacağı somut biçimlerin siyasal eylemden etkileneceğini de söyleyerek bir özgürlük alanı bırakmış olması hasebiyle Leninizm ve Leninist Parti Teorisinin, Marx’ın determinist tarihsel yasasını voluntarizm ile yer değiştirmesine (Iggers 2003: 82) neden olmuştur. “Marksist kuram hem ilericidir hem de yıkıcıdır. Bu öğelerin her ikisi de hem öznel hem de nesnel etmenlerdir. Rusya’da bu kurama aykırı ve aykırı olmayan çelişkiler (çatışkılar ve çelişkiler) arasındaki ayrımı da sokuldu. Çatışkı ve uzlaşmaz ancak bir yıkımın patlak vermesiyle çözülebilir; çelişki ise siyasal kontrol altına alınarak yavaş yavaş çözümlenme yolu tutar. Çatışkı sınıflı topluma, çelişki sosyalist topluma özgüdür (Marcuse 1969: 170). Bu yüzden de Marx “bütün ülkelerin işçilerini birleşmeye” (Marx ve Engels 1979: 95) çağırırken Lenin köylülerle birleştirmeye çalışmıştır. Oysa Marx Rusya’yı da yakından tanımaktadır. Hatta 50 yaşından sonra Rusça da öğrenme gayreti içerisine girdi (Goodwin ve

Scimecca 2015:102). Buna rağmen erken dönem Rusya’da bir sosyalist devrimci dönüşüm ön görmedi hatta tam tersine o zamanki Almanya’yı dikkate aldı. Ona göre “komünistler, dikkatlerini en başta Almanya’ya yöneltir çünkü bu ülke kaçınılmaz olarak Avrupa uygarlığının daha ileri koşullarında ve 17. yüzyılın İngiltere’si ve 18. yüzyılın Fransa’sındakinden çok daha gelişmiş bir proletaryayla gerçekleşecek bir burjuva devriminin eşliğindedir ve Almanya’daki burjuva devrimi hemen ardından gelecek bir proletarya devriminin başlangıcı olacaktır” (Marx ve Engels 1979: 95).

Tarih gösterdi ki diğer kapitalist ülkelerden önce Rusya’da volontarist içeriği ile Sovyet sosyalizmi devrimci bir başarı elde etti. Bu başarının arkasında, altyapısında determinist öğelerden ziyade çok farklı konjonktürel dinamikler vardı.

3. SOVYET VOLONTARİZMİNİN ALTYAPISI

Sovyet volontarizminin altyapısından bahsetmek, 1917 Devrimi dönemindeki Rus sosyal düşüncesinden ve aynı zamanda sosyoekonomik yapısından bahsetmeyi gerektirmektedir. Aynı şekilde o dönemin sosyal yapısını anlamamız gerekir. Çünkü o dönemde Rusya’da gelişen kıvılcım bir süre sonra dönemin Sovyet sınırlarını çok kısa sürede sardı. Doğal olarak merkezi yapılanma, emredici bir şekilde tüm ülke sınırlarındaki düşünsel alanı şekillendirdi. Yukarıdan aşağıya gelişen bu etki bütün ülkede uygulama olanağı buldu.

1917 öncesi için “Rus fikir insanlarının birçoğu zamanın ihtiyacını göz önünde bulundurarak yazdılar. Fakat Rus kuramcılarının zamanın politik şekillerine iyi bir etki yaratmasına rağmen Rusya’nın büyük problemlerinin çözümüne o zamanlar ulaşamadılar. Slav felsefesi, reformcu politikaları kontrol altına aldı ve Rus serflerine bağımsızlığını kazandırdı, yüksek ideali köylü komün topraklarının korunması gerektiğini söylediler. Kitlelerin proleterleşmesi suretiyle oluşacak büyük Rus kapitalizmin engellenmesi için bu eski kurumların korunmasını istediler. Slavların bu politikası popülistlerce de desteklendi fakat radikaller için bu durum kışkırtıcıydı. Köylü komün topraklarının varlığı Rusya’da kapitalizmin gelişimini önleyebileceğini öğrendiler, bu yüzden gelişim yaklaşık yarım yüzyıl kadar gecikti” (Hecker 1969: 285).

Rusya’daki bu dönemde ‘sübjektif okul’ olarak adlandırılan düşünce akımı Rus düşüncesi arasında en önemlilerinden birdir. Öyle ki fanatik radikal entelektüellerin bazıları arasında dahi kabul görmüş, komün insanının yaratıcı devrimci yeteneğini hakkında yazmalarına neden oldular. Eğitimli kesime entelektüel kişiliğin yaratıcı fonksiyonuna empoze ettiler. Yalnız bu sübjektif sorunla ekonomik artığın emredici gerekliliğini kabul ettiler ve işçi kesimi ve uygulamalı bilim vasıtasıyla zenginliğin artışının mümkün olduğunu söylediler. Toplumun görünümü ve onun tanımlanması, değer üretimi, bireyselliğin gelişimi ve belli bir görüş açısı kazanılması aslında hep toplumsal sorunlardı. Bu şekilde sübjektif okulun ileri sürdükleri muhalefete yol gösteriyor ve onların yapmış olduğu etki iş durumunu değiştiriyor ve haliyle önemli miktarda dolaylı olarak sosyal reformu etkiliyordu. Öte yandan Rus Marxistler, bu türden popülistleri etkiledi, onların dikkatini şehir proletaryasına yöneltti ve radikal popülistlerin yeni aktiviteleriyle önemli politik güçler yarattı. Kısaca genel olarak Rusya’daki sosyal düşünce, Rus insanının dinamik ilerleyen güçlerinin kuramsal görünümündeydi (Hecker 1969: 286-288).

Rus entelektüellerin arka planı ve o dönemin sosyal yapısı dikkate alınırrsa Rusya’da sosyalist devrimin bir gecede olmadığı rahatlıkla söylenebilir. İlk zamanlar Rusya’da sosyal bir devrim bile beklenmiyordu. Hatta 1905’teki olaylardan 1917’de sosyalist bir devrim tahmin edilmiyordu. Fakat 1905’te Rusya’da yaşanan siyasal olaylar volontarizm için bir takım hazırlıklar sundu. Bu yüzden 1905 Rusya için yeni bir dönemin yani 1917 devrimleri için özel bir anlam taşıyor. Bu tarih adeta 1917’nin bir ön hazırlığı niteliğindedir.

4. 1905 DEVRİMİ

Rusya'daki Ekim devrimine kadar sosyalizm kuramında hâkim olan düşünce, sosyalizmin kapitalizmin en gelişmiş olduğu ve bütün nicel birikimlerin tamamlandığı bir anda ve bunun sonucu olarak kapitalizmin krizinin geliştiği bir ülkede çıkacak olmasıdır. İşte bu anlayış Marx'ın tarihsel determinizminde bahsettiği şeydir. Burada işçi sınıfı sosyalizmin kurucu öznesi olarak tarif edilir. Marx'a (1999) göre "kurtuluş işçi sınıfının işi olmalıdır, işçi sınıfının karşısında tüm öteki sınıflar yalnızca gerici bir yığındır". "Rusya'da ise özellikle savaş endüstrisi bakımından endüstriyel gelişim ve dolayısıyla işçi sınıfı vardı. Fakat bu endüstriyel kesim toplam ulusal üretici güçlerine oranla oldukça düşük sayılırdı. 1917'de Rus halkının % 80'i kırlarda yaşıyordu. Kısaca köylü toplumdur. Daha henüz İngiltere, Almanya veya Fransa düzeyinde endüstrileşmiş ve dolayısıyla şehirleşmiş bir ülke değildi. 174 milyonluk nüfusun sadece 3 milyonu işçi idi" (Elleinstein 1986: 17-20). Dolayısıyla Marxist anlamda Rusya sosyalist devrim için gerekli ön şartların olgunlaştığı bir ülke değildi. Bu yüzden Rusya'da bir sosyalist devrim hareketi de yoktu. Fakat 1905 Devrimi ve 1. Dünya Savaşı'nın varlığı bir siyasal devrim için var olan koşulları değiştirdi ve yeni olanaklar sağladı.

1905 Devrimi değerlendirilmeden 1917 Ekim Devrimi tam olarak anlaşılmaz. "1905 Devrimi, aslında kökenleri 1860'larda II. Aleksandr'ın başlattığı, bazılarınca on dokuzuncu yüzyılın gılastnostu olarak adlandırılan "büyük reformlara" kadar giden; Rus çarlık sistemindeki sosyal ve ekonomik gelişmelere, özellikle 1880'lerden beri görülen sanayileşme atılımlarına rağmen, politik sistemin değişmemesinin bir sonucudur. Diğer bir ifadeyle, rejimin sosyal ve ekonomik gelişmelere uygun bir biçimde dönüşmemesinin ifadesidir" (Acar 2008: 80). Birinci Rus devrimi olan 1905 Devrimi kendisini Japonya karşısında Rus yenilgisinden sonra gösterdi.

Lenin'e göre "Rus Devrimi'nin başlangıcı sayılan "Kanlı Pazar"ın (1905 Devrimi) Papaz Gapon'un öncülüğünde binlerce işçi, yalnız Sosyal Demokratlar değil, çara bağlı halk da çara dileklerini bildirmek için, kentın bütün kesimlerinden başkentın merkezine, Kışlık sarayın önündeki alana aktı. İşçiler ikonlar taşıyordu. Önderleri Gapon Çar'a bir mektupla kişisel güvenliğinin sağlandığını bildirip halka gözükmelerini dilediler. Birlikler çağrıldı. Atlılar ve Kazaklar kılıçlarını çekerek kalabalığa saldırdılar. Silahsız işçiler dizleri üstüne çöktüler, çarı görmelerine izin vermeleri için Kazaklara yalvardılar. Polis raporlarına göre göre o gün binden fazla işçi öldürüldü, iki bin kadarı da yaralandı. İşçilerin düş kırıklığı anlatılır gibi değildi. İşte kaba hatları ile 22 Ocak 1905'te, "Kanlı Pazar"da olanlar (Lenin 1976: 5-6). Anayasal hükümet taleplerini dile getiren bu olayların neticesinde 1905 Devrimi Rusya'da otokrasiye son verdi.

1905 Devrimi'ni yapan kadro ve hitap ettiği kitleler olağan üstü ekonomik ve siyasal baskı altındaydı. Hatta 7 veya 8 yıl sonra bu baskıdan dolayı dağıldılar. Aynı karmaşadan dolayı 1914'te 1. Dünya Savaşı başladığı zaman Rus sosyalist devrim liderlerinden Lenin ve Troçki bir sosyalist devrim için oldukça karamsardılar. Ancak 1914 öncesinde Lenin ve partisi "Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin" de dâhil olduğu 2. Enternasyonel, savaş tehlikesine karşı bütün Avrupa'yı uyardı. Özellikle işçi sınıfına bu savaşın onların savaşı olmadığını, halkı birbirlerine kırdıracaklarını anlattılar. Hatta işçilerin savaşa karşı bir kampanya yürütmeleri talebinde bulundular. Buna rağmen 1914'te savaş patladı. Savaşın ülkelerin işçi partileri bile savaşa oy verdiler; grev yerlerini terk edip savaşa katıldılar. Diğer yandan savaştan üç yıl sonra Rusya'da devrimci bir dönüşüm için gerekli olanakları sağlıyordu.

5. VOLONTARİZMİN ÜÇ YILI

1. Dünya Savaşı'nın başlaması ile beraber 1917 Ekim Devrimi'ne kadar geçen üç yıllık süre Rusya'da volontarizme çok önemli olanaklar verdi. Lenin de bu olanakları sosyalist devrim için bir fırsata çevirdi.

1905 Devrimi ve bir süre sonra da patlayan 1. Dünya Savaşı, Rus halkına sefalet ve kıtlık getirmişti. Savaş ile kıtlık arasında sıkışan Ruslar bu durumlarından kurtulmanın yollarını aramaya çalışıyordu. İşte bu sosyal ve siyasal iklim sosyalist propaganda için gerekli ortamı sağladı. Yani yoksulluk içinde kıvranan halka eşitlik, özgürlük ve refah vaat edildi. Böyle bir ortamda Bolşevikler yol olarak Ekim Devrimi'ne doğru yürüdüler.

Ekim 1917 öncesinde bir Şubat Devrimi daha oldu. Bu olaya dikkate alınmalıdır. Şubat 1917'de (Gregoryen takviminde Mart) yaşanan ilk devrimde çarlık yönetimine son verilmiş ve siyasi egemenlik Geçici Hükümet'e bırakılmıştı. İmparatorluk parlamentosu (Duma) üyeleri yönetimi ele aldılar ve Geçici Rus Hükümeti'ni kurdular. Askerî kanatın zafiyeti Geçici Hükümet'in egemenliğinin sağlanmasına neden oldu. Çar II. Nikolay'ın tahttan çekildiği 15 Mart 1917'den Ekim 1917 Devrimi'ne kadar toplam 8 ay eski Rusya İmparatorluğu topraklarında varlığını sürdürdü. Bu ilk Geçici Hükümet kabinesinde, Devlet Duması Geçici Komitesi üyelerinden Aleksandr Kerenski, adalet bakanı olarak görev aldı ve daha sonra başbakanlık görevini üstlendi. Bu yüzden Geçici Hükümet, Kerenski Hükümeti olarak da bilinirdi. Şubat Devrimi etkisini daha çok St. Petersburg çevresinde hissettirdi. Radikal sosyalist oluşumların önderlik ettiği Sovyetler başlangıçta Geçici Hükümet'i desteklediler. Fakat Bolşevik Parti ve Lenin, Şubat Devrimi'nde insanların ayaklanmalarının, düzen değişikliği taleplerinin sosyalistçe olmadığını görüyorlardı. Hatta Şubat Devrimi burjuva ideologları olarak tarif edilen siyasetçiler tarafından yapıldı. Bunlar çarı devirdiler. Fakat onların ilk arzuları, beklentileri savaşın bitmesiydi. Oysa Şubat Devrimi'yle gelen hükümet savaşı devam ettirdi.

Bu durum karşısında Lenin'in Bolşevik Partisi savaşın bir katliam olduğunu ve bunun durdurulması gerektiğini söyledi. Bunu da o tarihte her türlü eğilimin barındığı "Sovyet" adında örgütlenmeler gelişmişti, işte onlar adına dillendirdiler. Fakat bu talep 1917 Şubat Hükümeti tarafından kabul edilmedi. Hatta bu taleplerinden dolayı Lenin ve yoldaşları vatan haini ilan edildiler. Savaşın devam ediyor olması ise toplumun sefaletini arttırdı. Rus toplumunun büyük çoğunluğu savaştan çıkma arzusunu benimsedi. O zamanlar Rusya içinde çok küçük bir azınlık olan Bolşevikler (Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi içinde çoğunluklardı) başlarına gelecekleri konusunda toplumu uyardıkları için toplumun büyük bir kesimi tarafından benimsenmeye başladılar. Üstelik bütün bunlar olurken Bolşevik Devrim için katalizör görevi görecektir olan bir de karşı devrim gerçekleşti. "Rus ordu komutanı General Lavr Georgiyeviç Kornilov Ağustos-Eylül 1917 tarihinde başarısız darbe girişiminde bulundu. Kornilov Geçici Hükümeti devirip çarı tekrar iktidara getirmek için bir karşı devrime girişti. Kitlelerin onun peşinden gitmemesi konusunda Bolşeviklerin telkinleri etkili oldu ve karşı devrimi durdurdular. Böylece Bolşeviklerle halk arasında güçlü duygusal bağlar kuruldu. Bolşeviklerin gelişmesinde bir ivme kazandı" (Sadıkov 2010:105). İşte bunlar bir adım sonra sosyalist devrimin olmasını sağlayacak önemli volonatarist faktörlerdi.

Bütün bunlar olurken Lenin Zürih'te mülteciydi. Devrim sürecine aktif önderlik yapmak için Lenin, Finlandiya üzerinden mühürlü bir trenin içinde Rusya'ya hareket etti. Çünkü kitlelerin hareketine aktif önderlik etmek Lenin'in karizmasını arttıracaktı. "Karizmatik liderlik, bir sosyal hareket için olmazsa olmazlardandır. Rusya'daki volonatarizmin önemli temel bileşeni de budur" (Aslan, 2016: 46-54). Özellikle Lenin'in Rusya dışındayken "Kitle İçinde Parti Çalışması" (1974) ve "Nisan Tezleri" (1979) eserlerinde bu kitle hareketinin nasıl sevk ve idare edilmesi gerektiğini yazmıştı. Öyle ki bu eserlerde bir sosyalist devrimden ziyade bir kitle hareketinin önemi üzerinde durulur. Bu açıkça volonatarizmin işaretidir. Bu kitlenin gücü fark edildikçe Lenin, "Devlet ve Devrim" (2011) adlı eserini yazma ihtiyacı bile hissetti. Çünkü demokratik haklar için hem işçileri hem de köylüleri harekete geçirmesi gerekiyordu.

Lenin'in bu eserleri incelendiğinde aslında kuramsal olarak Lenin ve arkadaşlarının kendi kafalarındaki sosyalist devrimin Rusya ile sınırlı bir devrim olmadığı, bütün Avrupa'daki

endüstri toplumları için de geçerli olduğu görülecektir. Rusya'nın diğer ülkeler için bir örnek olacağını, yapılabilir olduğunu gösterip Avrupa'daki potansiyeli de harekete geçireceğini düşünüyorlardı. Hatta "Rus Devriminin bekasını Almanya'daki bir işçi sınıfının gerçekleştireceği sosyal devrime bağlı görüyorlardı" (Balkar 2015). Bu beklenti, bu fikir 1921-22'ye kadar da sürdü.

Bu süreçte Bolşevik Parti sayesinde Lenin, kitlelerin iradi, volonter olarak belli bir yere sürükleyerek ve onların şartlarını aşmasını sağladı. O dönem Lenin "Ne Yapmalı" (2016) adlı kitabında Lenin, partinin çok sıkı örgütlü olması gerekliliğini anlatıyordu. Yapmaları gereken tek şey işçi ve köylülerin yoğunlukta olduğu kitlelerin kendi gösterdikleri istikamette hareket etmelerini sağlamaktı. Bu yüzden "Marx'ın işçi sınıfının, sözcüğün niteliksel anlamıyla, nüfusun çoğunluğunu oluşturması gerektiğini hiçbir zaman iddia etmediğini" (Elleinstein, 1986: 21) dillendirerek ve sosyalist devrimin işçi sınıfının, bir sanayi sınıfının devrimi olduğu tezine karşılık, Rusya'daki köylülük, devrimin aktörü olduğu söylenebilir. Lenin için sosyalist devrim için bu olağan bir şeydi. Çünkü onlar "uzlaşan sınıflar"dı. İşte tam da burada "uzlaşan sınıflar" yorumu ile -ve hatta bu durumu Lenin, (1979: 10) "Nisan Tezleri"nde "Kardeşleşme" olarak adlandırmıştı- Marx'a yönelik adeta sahipsiz olmayan bir 'hadis' üretilmiştir. Çünkü Lenin ve sosyalist diğer devrim liderleri Marxist anlamda bir olgunlaşmanın olmadığı bir toplumda bir sosyalist devrim için çalışıyorlardı. Köylü bir toplum için devrim önerdiler. Bunu eleştirenleri de oportünistlikle, ekonomizm ile suçladılar (Bkz.: Lenin, 2016). Oysa Marx bu konuda şöyle der: "Tarihi maddecilik kavrayışına göre, tarihte en son belirleyici öge gerçek yaşamın üretilmesi ve yeniden üretilmesidir... Bundan ötürü eğer birisi bunu ekonomik ögenin tek belirleyici olduğunu söyleyerek çarpıtırsa, o söz konusu önermeyi anlamsız, soyut ve saçma bir deneyime dönüştürür. Ekonomik durum temeldir, ancak üstyapının çeşitli ögeleri... tarihsel çatışmanın seyri üzerinde ve bu ögelerin biçiminin belirlenmesinde ağır, baskın olan çoğu durumda da etkilerini gösterir" (Bkz.: Marx 2003, Seçilmiş Yapıtlar.1-2).

Aslında biri, koşullara, sınıflara bağlı olan determinizm denilen yönü, diğeri ise iradeci, volontarist yönü olmak üzere Marksizm'in iki yönü vardır. "Bu iki öge başlangıcından itibaren Marxist doktrinde yer alırlar. Bunların görece ağırlığı, Marxist faaliyetlerinin içinde bulunduğu tarihsel koşullara bağlıdır" (Marcuse 1969: 162). Genel Marxist düşüncede bu ikisi (determinizm-volontarizm) iç içe görülür. Yani tarihi süreç içinde insanlar kendi tariflerini, algılarını kendileri yaparlar. İnsanların kendi seçimi ve davranışları vardır. Tabii ki bunu mevcut elde olan koşullara bağlı olarak yaparlar. Bilgi sosyolojisi açısından ise içinden çıktığı sosyo-ekonomik ortamdan beslenerek bunu yaparlar. Böylece de koşulları zorlarlar. Bir Sovyet Devrimi yorumcusuna göre de "insanlar tarihlerini gelişigüzel yapmazlar ama yaparlar. Uygun koşulların bir araya gelmesi, belirli bir nesnel durum, devrimci yöneticiler tarafından bu koşullarla bu nesnel durumdan akılcı ve cesur bir biçimde yararlanılması: İşte Sovyet devriminin başarısının anahtarı budur. Satranç tahtasının üzerinde piyonlar vardır ama oynamak insanlara düşen bir iştir" (Elleinstein 1986: 50).

Fakat Marx'taki volontarizm, determinizmine göre oldukça küçük bir yer işgal eder. Onun da en sık dile getirileni Weydemeyer'e yazdığı mektuptur. Marx (1996: 40) o mektupta şöyle der: "Modern toplumda sınıfların varlığını ya da bunlar arasındaki mücadeleyi keşfetme onuru, haliyle bana ait değildir. Benden çok daha önce burjuva tarihçileri, bu sınıf savaşımının tarihsel gelişmelerini, burjuva iktisatçıları da sınıfların ekonomik yapısını açıkça anlatmışlardır. Benim yeni olarak tanıtladığım şey: 1) sınıfların varlığının ancak üretimin gelişmesindeki belirli tarihi aşamalar ile sıkı ilişki içerisinde bulunduğu, 2) sınıf mücadelesinin zorunlu olarak proletarya diktatörlüğüne varacağı, 3) bu diktatörlüğün kendisinin de sadece, bütün sınıfların ortadan kalkmasına ve sınıfsız bir topluma geçişten ibaret bulunduğu gerçeğidir." Ayrıca volontarizm düşüncesinin beslendiği diğer Marksist

kaynak ise Marx'ın Gotha programı eleştirisidir. Bu eleştirisinde Marx (1999: 14) “kapitalist toplum ile komünist toplum arasında, birinden ötekine devrimci dönüşüm döneminin yer aldığını ve bu devrimci dönüşüm döneme de devletin proletaryanın devrimci diktatorasından başka bir şey olmayacağı bir siyasal geçiş dönemi karşılık geldiğini” ifade etmektedir. Marx'ın bu görüşlerinin ana fikri tamamen “Kapital”e dayanır. Marx (1986, 2011, 1990), Kapital de açıkça deterministtir. Örneğin Marx Kapital'in birinci cildinin ön sözünde şöyle der: “Bu yapının son amacı da zaten modern toplumun ekonomik hareket yasasını ortaya çıkarmaktır” (Marx, 1986:18). İfadelerden de anlaşılacağı üzere “burada ekonomik ilişkiler ve toplumsal yapıya ilişkin bir durumu, bir egemenlik durumunu simgeleyen ‘devlet tipi’ olarak bir proletarya diktatorya söz konusudur. Oysa bunun tam tersi siyasal yapıya, yani devlet aygıtının örgütlenmesine, hükümet biçimi ve siyasal rejime ilişkin bir durumu, bir devrimci zor durumu ya da devrimci devlet terörizmini simgeleyen ‘devlet biçimi’ olarak proletarya diktatoryası da söz konusu olabilmektedir” (Sommer 1992: 1).

Gelişen olaylara baktığımızda Rusya'daki Bolşevik Devrim'in, Kapital'e rağmen gerçekleşen “devlet biçimi” proletarya diktatorası'nın hakim olduğu bir devrim olduğu görülecektir. Gramsci'ye göre zaten “Rusya'da Marx'ın Kapital'i proletaryadan daha çok burjuvazinin kitabıydı. Çünkü olayların önceden belirlenmiş bir yolu nasıl izlemesi gerektiğinin; proletaryanın kendi ayaklanmasını, kendi sınıf istemlerini, kendi devrimini düşünebilmesinden önce, Batı tipi bir uygarlığın kurulmasıyla Rusya'da bir burjuvazinin nasıl gelişmek ve bir kapitalist çağın nasıl açılmak zorunda olduğunun eleştirel bir kanıtı olarak duruyordu Kapital. Ama olaylar, ideolojilerin üstesinden geldi. Olaylar, tarihsel maddeciliğin yasalarına göre Rusya'da tarihin nasıl gelişeceğini belirleyen eleştirel şemmanın yanlışlığını kanıtladı. Bolşevikler, Karl Marx'ı reddediyorlar. Onların apaçık eylemleri ve fetihleri, tarihsel maddeciliğin yasalarının sanılabileceği ve sanıldığı kadar katı olmadığına tanıklık etmektedir” (Gramsci 1977: 34). Sovyet dönemi bir toplum bilimciye göre “her ne olursa olsun insanlar ön gereklilikleri olmuş bulunan yeni biçimlere varırlar, tek sorun ne zaman ve nasıl varacaklardır... Buluşlarda tarihsel gelişmenin akışını kendi iradelerine göre, tıpkı askeri liderler, krallar ve devlet adamları gibi çok az etkileyebilir. Amaç hiç kuşkusuz, insanlığın evriminde incelenecek acılı ve zor yolu kısaltabilir, dışsal koşulların işaret ettiği yönde daha az kurbanla daha az acıyla varılmasına yardımcı olabilirler (Osipov 1977: 238). İşte bu voluntarizmdir...

Pratiğe bakıldığında ise işçi sınıfının ekonomik mücadele içinde kendiliğinden sosyalizmi bulacağını ileri sürerek Marx'ın kuramının özü olan determinizmi ekonomizm olarak değerlendiren Lenin, “siyasal sınıf bilincinin, işçilere ancak dışarıdan verilebileceğini, yani ancak iktisadi mücadelenin dışından, işçilerle işverenler arasındaki ilişki alanının dışından verilebileceğini.” (Lenin 1977) ifade ederek Marxçı ‘bilgi sosyolojisi’ne uymayan bir şekilde voluntarizmi yücelttiği görülecektir. Zaten görüldü ki çıkan sonuç “devlet tipi” proletarya diktatorası yerine ancak ve ancak “devlet biçimi” proletarya diktatoryası bile değil olsa olsa “parti diktatorası”dır. Örneğin o tarihte “birçok insan sosyalist bir devrim için cepheye savaşırken devlet aygıtının üst konumunda bulunanlar iktidarlarını pekiştirmiş ve işçilerden gittikçe uzaklaşmıştı. Yani devlet aygıtı kariyerist unsurların iyice sızdığı tek partinin elindeydi. Devrim öncesi vaatlerle elde edilenler arasında derin uçurumlar oluşmaya başladı. Demokratik eğilimler ortadan kaldırıldı. Dayanılmaz koşullarını düzeltmek için Rus işçileri çare aramaya başladılar. İşte durumdan hoşnut olmayan Rusya'nın önemli donanma şehiri olan Kronstadt'lı partisiz denizciler ile Petrogard'dan gelen işçi sınıfından kitleler önceden belirlenen plan ve programlara göre değil de somut anlardaki sezgi ve duyarlılıklarına göre hareket ederek 23 Şubat 1921'de greve gittiler. Ekonomik durumun yarattığı sıkıntıların yanı sıra kariyeristlerle dolmuş ve kısa sürede yozlaşmış olan voluntarist tekelci parti diktatoryasına karşı direndiler. Bolşevik merkezi otoriteden taleplerini dile getirdikleri 15

maddelik bir bildiri yayınladılar. Aldıkları yanıt ise çok sert oldu. “İktidarı işçi sınıfının ve onun öncüsü partinin elinden almak için proletaryanın bilinçsiz kesimini kullanan devrim düşmanlarıyla baş etmek için ‘kararlı’ sınıfsal önlemler almak gerek diyerek Kızıl Ordu’yu üzerlerine saldı. Böylece 21 Mart 1921’de bu talepler tamamen bastırıldı” (Mett 1985). Aslında tarihe “Kronstadt Direnişi” olarak geçen bu olay Rusya’daki volonatarizm gerçeğini de anlatmaktadır. Direnişçilerin kullandıkları slogan her şeyin özünü anlatmaktadır: Bütün iktidar Sovyetlere, Partiye değil! Bu yüzden aynı olay 1917 gerçekleşen sosyalist devrimin ölü doğumunun bir belgesidir.

6. MARXİST SOSYALİST DEVRİMİN ‘ÖLÜ DOĞUMU’

Günümüzden geçmişe doğru baktığımız zaman Rusya’daki Bolşevik Devrimi’nin Marx’ın sosyalist devriminin ‘ölü doğumu’ olduğu rahatlıkla söylenebiliyor. Fakat o günlerde durum çok daha farklı algılanıyordu.

1917 Devrimi’nden sonra bölünmeler de başladı. Genel olarak devrimler gerçekleştikten sonra “kendi çocuğunu yediği” söylenir ama bu anlayış, Rusya’ya özgü bir durumdan, Rus Devrimi’nin volonatarist niteliğinden ve aynı zamanda Avrupa konjonktüründen de kaynaklanır.

1917 Devrimi’ne paralel Avrupa ülkelerinde bir sosyalist mücadele olmadı. Devrim gerçekleştikten sonra Rusya’da da o zaman ne yapılacağına dair kafalar da karıştı. Kapitalizmin sürekli krizleri olduğunu ve onun beklenmesi gerektiğini ve Rusya’da sosyalist bir sistemin inşa edilmemesini ve beklenmesi gerektiğini dillendirenler de vardı. O zaman için Rusya’yı toparlayalım yeter diyorlardı. 1921-22’de bundan da vazgeçildi. Bu sürece paralel Avrupa’da sağcı-ırkçı eğilimler hızla geliyordu. Hiç düşünülmeden inşa süreci başladı. 1917’de sosyalizmi inşa fikri yoktu, daha sonra gerçekleşti. Bu durumu Lenin (1979), 7 Nisan 1917’deki 6. tezinde açık açık dile getirmektedir.

Kısaca, 1917’lere doğru gelindiğinde ülke çok yoğun bir politik çalkantı içerisindeydi. Tamamen Marksist kuram ile donatılmış olan ve Lenin’in önderliğindeki Bolşevikler iktidara gelmiş ve üretimde, tüketimde, toplum ve bireyde, bilim (sosyal bilimde) anlayışında bir alt-üst oluş başlamıştı. Bolşevikler Marxizm’i pratikteki Sovyet anlayışına göre yorumlamış ve ülkede merkezi bir parti anlayışı hâkim olmuştu. Bütün bu Marxizm’in volonatarist yorumlanması ‘Sovyet Marksizm’i olarak adlandırılan bir tür ideolojik yapı taşımakta idi. Yani Sovyet Marxizm’i Marx’ın hadisine, yani volonatarizmine dayalı olarak oluşturulmuştu. Öyle ki “Sovyet Marxizm’ine göre, Bolşevik Devrimi sosyal üst yapı ekonomik tabanla bağdaştırılmış ve üretim araçlarının millileştirilmesi ekonomik gelişmenin merkezi denetimini olanaklı kılmıştır” (Marcuse 1969: 136). Toplumun gelişimi maddi güçlere dayanır. Toplum nesnel yasalara göre değişir. Her doğal süreç gibi toplumsal gelişme rastlantısal olayların kaosundan kendi yolunu bularak ilerler. Toplumsal süreç, sınıflar arasında bir çatışma ve işbirliği, bir güçler mücadelesidir; insan faaliyetinin çeşitli biçimlerinde oluşur. Maddi yaşamın doğal gelişimin bir yansıması olarak insan bilinci bu süreçle etkin bir biçimde yer alır, gelişiminin biçim, karakter ve hızını etkiler (Osipov 1977: 246). Oysa “Sovyet Marxizm’i uygulamalarında determinizme karşı çıkararak volonatarizmi destekledi. Ağırlığın determinizmden volonatarizme kayması Leninizm’in bir özelliği olup Stalinizm’de doruk noktasına ulaştı” (Marcuse 1969: 162).

7. ÜLKENİN YENİDEN YAPILANMASI VE VOLONTARİZM

Osipov’a göre (1977: 240) Marx, Engels ve Lenin’in sayısız araştırma, inceleme ve çalışmalarında toplumun birliği, toplumsal dayanışma, toplumsal bütünleşme vb.’nin belirli bir bireyin arzu ve yeteneklerine değil ama ekonomik etmenlerin belirleyici oldukları toplumsal gelişmenin nesnel yasalarına dayandığını göstermiştir.” Güya bu yasalar dikkate

alınarak ülkenin yeniden yapılanmasında yani sosyalizmin inşasında Markso-sosyolojik anlayış hâkim oldu. Oysa ideolojik (doktriner) anlayışa dayalı volontarist toplumsal değişimin sağlanması söz konusudur.

Formülasyonları ise şu şekilde oldu: “Komünist üretimin örgütlenmesi her bireyden sadece tam bilgili olmasını değil aynı zamanda bilgisini ve becerilerini ve yeteneklerini diğer tüm bireylerin bilgi, beceri ve yetenekleri ile uyumlu kullanmasını, bilgisini, becerilerini ve yeteneklerini tüm yoldaşlarının tam desteğine dayanarak örgütleyebilmesini de gerektirmektedir” (Osipov 1977: 35). İşte bu Sovyet sisteminin bütün temel alanlarındaki denetim birbirine benzer ilkeler tarafından yönetilmiştir (Marcuse 1969: 129). Bu yüzden bütün toplumsal değerlerin ve toplumsal devrimlerin nihai nedenleri ulusal olmayan şeylerde aranmıştır (Osipov 1977: 240). Fakat bir süre sonra kamu fonksiyonları, siyasal karakterini yitirdi ve toplumun gerçek çıkarlarını kamu adına bir basit yönetim fonksiyonuna dönüştürdü.

Aslında Sovyet Devleti baştan sona kadar proletaryaya karşı olan siyasal ve yönetsel fonksiyonlar uyguladı. Tahakküm, işbölümünde uzmanlaşmış bir fonksiyon olarak kaldı ve bir siyasal, ekonomik ve askeri bürokrasi tekeli sürdürdü. Böylece “Sovyet Marxizm’i kendini devletin sürdürülen varlığı, sosyalist gelişimin kuruluşuna bağlar” (Marcuse 1969: 118-120).

Oysa Sovyetlerde devletin tabanındaki kurumlardan ayrı olarak yönetici fonksiyonu üzerinde durulmaktadır ve devlet, dolaysız üreticileri üretim üzerinden kolektif denetimden uzak tutmayı sürdürdü. Bu anormallik, sosyalizmin bir kapitalist çevre içindeki anormal koşullarına bağlayarak mazur görmektedir. Bu koşulların, devletin bir siyasal kurumlar sistemi olarak sürmesini ve hatta gelişmesi gerektiğini ve devletin toplumun üstünde ve topluma karşı olarak baskıcı ekonomik, askeri, inzibati ve eğitimsel fonksiyonlar almasını zorunlu kıldığı iddia edilmiştir. Bu şekilde de Sovyet Devleti, Engels’in sınıflı topluma özgü niteliği olan bir yapının biçimini almış oldu: “Ortak toplumsal fonksiyonlar, işbölümünün yeni bir dalı durumuna geldi ve halkın çıkarlarından ayrı, özgül çıkarlar meydana getirdi” (Marcuse 1977: 120). Böylece devlet yeniden maddileşmiş bir güç durumuna geçmiş olur.

Bu zamanda tarihsel materyalizm, parti yetkililerince bir ideoloji olarak kurallaştırılıp yorumlandı ve parti politikasıyla uygulamalarına mazeret olarak gösterilmiş bulunan Marxizm’in genel bilimsel ve felsefi sisteminin belirli bir dalı durumuna geldi. Marxist kuramda diyalektiğin belirleyici ve değerlendirici boyutu olan tarih, Sovyetlerde gerek tarihsel ve gerekse tarih dışı yasaların kendisini ortaya koydukları belirli bir ajanı oldu (Marcuse 1977: 1961). Bu ve benzeri uygulamalarda volontarizmin her şeyi belirledi.

Stalin’e kadar doruk noktasına ulaşan volontarizm, yani merkezîyetçilik, yani ideolojik bakış açısı, yani parti tüm sosyal yapıyı etkileyen kararlar aldı. Öyle ki “Stalin ve Stalinciler sosyoloji bilimine bile karşıydılar. Çünkü onlara göre bu sahte bilim burjuva ülkelerinde bir gün devrimci eylemi baştan aşağı dönülmesi gerektiği şeyleri inceliyordu. Ve yine onlara göre kapitalist ülkelerde sosyoloji olsa olsa reformcu olabilirdi. Stalin ve Stalinciler ‘Resmî Marxizm’ dışında sosyolojinin verilerini ya da sosyolojideki araştırmaların ortaya çıkacağı toplumsal güçlerin varlığını hiç kabul etmediler” (Ergun 1973: 94). Örneğin “M. I. Iovolozuk’a göre sosyalist toplumda ideolojinin özgün rolü daha önceki (toplumsal) oluşumların gelişim yapısından tamamen ayrı olan bu toplumun gelişim yapısınca belirlenirler. Sosyalizmde de toplumsal gelişim yasaları, insan bilinç ve iradesinden bağımsız olarak işleyen nesnel yasalardır. Ancak sosyalizmde parti, devlet ve bir bütün olarak toplum bu yasaları kavrama, bunları kendi faaliyetlerinde bilinçli olarak uygulama ve buna bağlı olarak toplumsal gelişimi hızlandırma gibi tarihte eş görülmemiş bir fırsata sahiptir” (Marcuse 1969: 168). Onun içindir ki Stalin zamanında Rusya’da parti, sosyoloji bakımından düşünülme ve incelemeyi reddetti, bir sosyolojik inceleme konusu olmak istemedi (Ergun

11973: 95). Stalin sonrasında sosyoloji bir bilim olarak kabul edilse de Rus sosyologlar volantarist etkiden kurtulamadılar. Örneğin onlara göre “gerçekten bilimsel bir genel kuram, toplumsal olayları anlamaya, toplumsal yaşantının gelecekteki gelişmesini önceden görmeye ve toplumsal yaşantıyı dönüştürmeye yardım etmelidir. Böyle bir genel kuram bütün sosyo-ekonomik sınıf ve tabaka için gerekli genel yasalarla tabaka ve sınıfların her birinin özel yasaları arasındaki ilişkiyi incelemelidir. Konu olarak ise köylüler ve kentliler arasındaki ilişkiler, kentleşmenin toplumsal sorunları, tarımın kamulaştırılması ve teknikleştirilmesi, değişik kentlerdeki yaşantı, küçük kentlerin geleceği, değişik mahallelerde yaşantı, değişik ev tiplerinde yaşantı, nüfusun ön görülmesi, tüketimde istekler, işçinin yaşama düzeyi ya da bütçesi gibi konular araştırılmalıdır” (Ergun 1973: 96). Bu kaygılarla özellikle uygulamaya açısından toplum bilimciler, kırsal toplumbilim, kent toplumbilim, sanayi toplumbilim, eğitim, sanat, aile, din ve bilim toplumbilim şeklinde kendine özgü konulara ait alt dallarına ayırdılar (Osipov 1977: 43).

Sovyet bilim insanlarına göre sosyal hayatı şekillendirmedeki çalışmalar, etnografik müspet sosyolojik çalışmaları haline gelmiş ve dolayısıyla etnografya sosyolojinin yakın akraba dalı olmuştur. Ve etno-sosyoloji denilen yeni bir bilim doğmuştur. Bu yeni bilimin ana konusu çeşitli etnik çevrelerdeki sosyal değişimlere ve çeşitli sosyal gruplardaki etnik sürece göre etnik ve sosyal süreç arasındaki etkisini incelemek olmuştur (Bromley 1974: 21). Bu yüzden Sovyetlere özgü sınıflara göz ardı edilmiştir.

Aile Marxizm’de sınıflı toplumların kurumu olarak görülürken (Engels 2010) Rusya’da yeniden değerlendirilmiştir. Artık onlara göre de “aile, genç kuşağı yetiştirme ve kişisel mutluluğu sağlama gibi çok önemli toplumsal işlevleri olan toplumsal bir birimdir. Bu işlevler genellikle kişilerin birbirlerine ahlaki yönden sorumluluk duyması ve karşılıklı etkin yardımlaşmayı gerektirir. Ailenin her bir üyesine kişisel mutluluğu sağlamak ve sosyalist topluma her yönden gelişmiş yurttaşlar yetiştirmek, ailenin tümü için ortak olan etkinliği belirleyen amaçlardır. Aile içindeki ilişkilerin sınırları dışına uzanan bu amaçlar toplumsal yönden değer taşırlar ve toplumsal olarak belirlenirler. Eğer belirli bir aile bu nitelikleri taşıyorsa bu ailenin yüksek derecede gelişmiş bir grup olarak topluluk haline gelmesi için gereken ön koşulların var olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bir ailenin toplumsal bir grup olarak gelişme düzeyi ne denli düşükse aile içindeki bireylerin kişilikleriyle rolleri arasında çatışma olma olasılığı o denli yükselmektedir. Ailenin varlık nedenleri yetişen çocuğun ideolojik temellerini biçimlendirmek ve insan kişiliğinin oluşmasında gerekli olan ahlak değerlerini içermek olmalıdır. Eski kuşak ile yeni kuşak arasındaki ilişkilerin örgütlenmesinde en uygun yöntem kollamacılık, karışmama ya da yan yana var olma ve işbirliği olmaktadır (Petrovski 1986: 73-97).

Marx’ın bütün görüşleri, yabancılaşma, özellikle emeğin yabancılaşması fikrine dayanır. Bu olgu Sovyet uygulamasında neredeyse unutulmuştur. Onlara göre kuramsal olarak “uzlaşmaz karşıtlar taşıyan biçimlerde ya da toplumlarda üretimin gelişimini temel olarak ortaya çıkan toplumsal ilişkiler üretimin kendisi gibi insanlar yabancılaşmalar ve onlara düşman olan, onlara kendiliğinden egemen olan yabancı güçler olarak bireylere karşıttırlar. Özel mülkiyetin ve sınıf karşıtlarının ortadan kaldırılması bu yabancılaşmanın giderilmesi için gerekli silahları sağlamakta ve böylece bireyleri kendi toplumsal ilişkilerini toplumsal gelişmenin nesnel gereksinimlerine uygun şekilde denetleyecek duruma gerektirmektedir. Buna uygun olarak sosyalistler bir toplumda toplumbilimlere düşen görevde toplumsal ilişkilerin aldıkları özgül biçimleri belirlemek ve bu temele dayanarak yabancılaşma sorununu bütünüyle alt etmek ve bireyle toplum arasında tam bir çıkar özelliğine varmaktadır” (Osipov 1977: 37, 38). Pratikte Rusya’da yabancılaşma hiçbir zaman gerilememiştir.

Sovyet sisteminin sonlarına doğru gelişen Prestroika (yeniden yapılanma) ile “sosyal değişme de probleme edilmeye başlandı. Dönemin anlayışına göre “sosyal değişme o sosyal olayların

hareketine bağlıdır. Fakat her zaman bağlı olmak zorunda değildir. Bu sosyal değişimin etkileri genelde objektif şartlara (ilk olarak ekonomik, coğrafik, sosyal psikolojik) dayanır. Bunların etkilerinin ürünü olarak belli bir sunuş etkilerini, güçlerini ev hayatını yönlendirmektedir. Sosyal gelişme önemli değişimler sürecinden geçmek zorundadır. Bu değişimler olmaksızın sosyal yapıda gelişme sağlanamaz. Sözü edilen değişimler sadece dış açıdan değil aynı zamanda objektif içerikli içyapıda etki etmektedir. İşte bu objektif değişimler gelişimin esasını teşvik etmektedir. İşte bu esas yapının bütünü değişmesini sağlamaktadır” (Osipov 1990: 406-407). Bu konular üzerinde Batı tesirli bolca çalışmalar mevcut bulunmaktadır. Osipov (1990: 429, 430) bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Böylece ekonominin öteki sosyal alanlarla olan çelişkisi ortadan kalkacak ve verimlilik teşvik edilecek bu yöntemle ekonomik determinizm pozisyonlarına gelinecektir. Bu kanaate 1970’li ve 1980’li yıllarda görülen ekonomik ve sosyal durgunluktan sonra varılmıştır”. Sözü geçen dönemde Sovyetlerin planlaması sübjektif volontarist nitelik taşımaktadır.

İşte Prestroika, ekonomik ve sosyal yapıların çelişkili niteliğini ortaya koydu (Gorbaçov, 188). Ancak yeni ekonomik ve sosyal yapıların etkinlikleri efektif olamadılar, bunların deneyleri de yapılamadı. Böylece eski formlara karşı yakından görülecek ve elde tutulacak alternatifler sunulmadı. Sosyal destabilizasyon kaynağı gerekli olan yeni dengelerin sağlanamamasından ibarettir. Yani eski üretim sisteminin yerine yenisi becerikliliğini henüz gösteremedi. Arada bir boşluk oldu ve neticede destabilizasyon gerçekleşti. 1989 yılında da üretim ve hayat, ekolojik ve demografik, milli ve etnik, politik ve ideolojik alanları içeren sosyal bir kriz toplumun bütün hayat alanlarını kavradı. (Osipov 1990: 430). Nihayet bilinen son gerçekleşti. Geriye ölü doğan çocuğu 72 yıl sonra defin etmek gerekti ve defin edildi.

8. SONUÇ

Marxizm’in öngördüğü bir sosyalist devrim Batı Avrupa’nın endüstrileşmiş toplumlarından ziyade ilk kez Lenin’in önderliğinde Rusya’da gerçekleşmiştir. Beraberinde kuramsal tartışmaları da getirmiştir. Çünkü Marx’ın öngördüğü determinist süreç değil volontarist süreç belirleyici olmuştur. Bu yüzden bu devrim, Rusya’daki kitlelerin sosyalist taleplerinden ziyade bozulan sosyo-ekonomik düzen ve 1. Dünya Savaşı’nın neden olduğu kıtlıktan dolayı hayatından memnun olmayan çoğu köylü ve işçi sınıfından oluşan kitlesel siyasal hareketleri Lenin’in dâhice kontrol edilmesi sayesinde gerçekleşmiştir. Çünkü milyonlarca insanın siyasal bir çabası zaten vardı. Fakat bu zamanda Rusya’da devrim nasıl yapılır, devrim sonrası neler yapılır diye öncesinde bir hazırlık yoktu. Tamamen maddi, konjonktürel koşulları olgunlaşmış hazır bir toplumda sosyalizm hayata geçirme kaygısıyla hareket edilmiştir.

Determinizmin aşağıdan yukarıya doğru değişim öngörüsü volontarizmle yukarıdan aşağıya gerçekleşmiştir. Yapılanlara Marxist meşruiyet kazandırmak için volontarizm aşırı bir şekilde yorumlanmıştır. Nüfusun % 80’inin köylü olduğu bir toplumda sosyalizmin nasıl hayata geçirileceği ciddi bir soru işareti olmasına rağmen volontarizme kutsal metin yazarı bir peygamberin hadisi gibi işlev yüklenmiştir. Oysa volontarizmin bir bütün olarak Marxizme uymayan yönleri açıkça bellidir. Kervan yolda düzülür misali siyasal devrim gerçekleştikten sonra bunlar problem edilmiştir. Adeta sosyal bir mühendisliğin uygulandığı sosyalist inşa sürecinde parti bürokrasisi belirleyici olmuştur. Rus volontarizmine göre on yıllar sürecek işleri birkaç aya, kuşaklar sürecekleri ise birkaç yıla sığdırmak mümkündür. Pek akıllıca görülen bu devrimci uygulamayla çar ailesi, feodal ve burjuva sınıfları tasfiye edilmiş olsa da sosyal sınıflar ortadan kalkmamıştır. Yeni ve güçlü bir bürokrat sınıf burjuva ve feodal sınıfın yerini alarak eski eşitsizlikleri sürdürmüştür. Böylece Marx’ın determinist ön görüşü olan sosyalist devrim amacından sapmıştır. Öyle ki 1960’ta sosyalizmin Marxist anlamda amacına ulaşılmadığı “reel sosyalizm” adıyla itiraf edildi. 1989’da da sosyalizm değilse de uygulanmış olan bir modeli bitmiştir. Binlerce insanın canı pahasına ve yıllarca süren iç savaş sonunda inşa edilen Sovyet uygulaması adeta sessizce tarih sahnesinden çekilmiştir.

Son olarak, tarihsel olayların olgusal boyutuna bakıldığında, olayların gerçekleşme süreçlerinin arkaik dönemdeki döngüsellikten çok Ortaçağda gözlenen çizgisel nitelikte olduğu görülmüştür. Bir savaş, anlaşma ya da devrim süreci bir devir önceki öncüllerinden farklı ilerlemiştir. Bu farklılığın belirleyicisi bazen çağdaş zamana göre bazen de gerekçe, uygulama ya da doktrine göre değişebilmiştir. Bu sebeple bütün tarihi, siyasi, toplumsal ya da ekonomik olaylarla ilgili genel bir konsensüs oluşturmak imkansızdır. Düşün dünyasında bu oluşumlar kuramsal ve bütünsel alayışla tasarlanabilirken, reel dünyada olayların başlangıç ve çıkış noktalarını göze alarak sürece ve sonuca form vermek mümkün olmamaktadır. Çünkü yığınları ilgilendiren değişimler bir kompozisyonda olması gereken giriş, gelişme ve sonuç planlarından bazen sapabilirler. Tıpkı Rusya'da gerçekleşen Sovyet Devrimi'nin süreç içinde başat faktörlerinin değişime ve dönüşüme uğraması gibi. Marxsist argümanın sosyalist devrimi sanayileşmiş bir Avrupa ülkesinde determinist yol izlenmesiyle gerçekleştirme tezinin, Rusya gibi toprak ekonomisine dayanan bir yapılanmada üstelik volontarist biçimde sonuçlandırılması bir taraftan zafer diğer taraftan olayların zihin haritasında tasarlandığı gibi oluşmadığının kanıtıdır.

Kısaca tarih kendi gerçekliğine dönmektedir.

KAYNAKLAR

Acar, Kezban (2008). "1905 Rus Devrimi'nin Genel Bir Değerlendirmesi". *Divân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, cilt 13 sayı 24 (2008/1), 79-98

Aron, Raymon (1989). "Sosyolojik Düşüncenin Evreleri". 2. Basım, Çev.: Korkmaz Alemdar. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Balkar, Mehmet (2017). "Tek ülkede sosyalizm ve Troçki'nin yanılması". <http://gazetemanifesto.com/2017/10/25/tek-ulkede-sosyalizm-trockinin-yanilgisi-2/>

Bromley, Yulian (Ed.) (1974). "Soviet Ethnology and Anthropology Today". Paris: De Gruyter Mouton.

Carr, Edward Hallett (1996). "Tarih Nedir?". Çev: Misket Gizem Gürtürk. İstanbul: İletişim Yayınları.

Elleinstein, Jean (1986). "Devrimlerin Devrimi". Çev.: Kerem Kurtgözü. Ankara: Başak Yayınları.

Engels, F. (2010). "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni". 15. Basım. Çev.: Kenan Somer. Ankara: Sol Yayınları.

Ergun, Doğan. (1973). "Sosyoloji El Kitabı". İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Gorbaçov, Mihail (1988). "Ekonominin Köklü Yenilenmesi". İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.

Gramsci, Antonio (1977) "Selection from Political Writings (1910 – 1920)". London: Lawrence & Wishard. pp. 34-36

Goodwin, Glenn A. ve Scimecca, Joseph A. (2015). "Klasik Sosyoloji Kuramları", Çev.: Ümit Tatlıcan. İstanbul: Say Yayınları.

Hançerlioğlu, Orhan (2015). "Felsefe Sözlüğü". İstanbul: Remzi Kitabevi

Hecker, Julius F. (1969). "Russian Sociology: a contribution to the history of sociological thought and theory". New York: A. M. Kelley Publishers.

Iggers, George G. (2003). "Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı". Çev: Gül Çağalı Güven. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Lenin, Vladimir İlyiç (2016). “Ne Yapmalı?”. 10. Basım. Çev.: M. Erdost. Ankara: Sol Yayınları.
- Lenin, Vladimir İlyiç (2013). “Marksizm’in Üç Kaynağı”. Çev.: Vahap S. Erdoğan. Ankara: Sol Yayınları.
- Lenin, Vladimir İlyiç (1979). “Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi”. 3. Basım. Çev.: M. Ardos, Ankara: Sol Yayınları.
- Lenin, Vladimir İlyiç (1976). “1905 Devrimi Üzerine Yazılar”. Çev.: Ragıp Zaralı. İstanbul: Yöntem Yayınları.
- Lenin, Vladimir İlyiç (1974). “Kitle İçinde Parti Çalışması”. Çev.: Cengiz Haksever. Ankara: Ser Yayınevi.
- Marcuse, Herbet. (1969). “Sovyet Marksizm’i”. Çev. Seçkin Çağan. İstanbul: May Yayınları.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich (1999). “Alman İdeolojisi, Çev.: Sevim Belli. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Karl (1990). “Kapital- 3. Cilt”. 2. Baskı. Çev.: Alaattin Bilgi. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Karl (2011). “Kapital- 2. Cilt”. 8. Baskı. Çev.: Alaattin Bilgi. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Karl (1986). “Kapital- 1. Cilt”. 3. Baskı. Çev.: Alaattin Bilgi. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Karl (2005). “Fransa’da İç Savaş”. 3. Basım. Çev.: Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich (2003). “Seçme Yapıtlar- 1 ve 2”. Çev. Kenan Somer. Ankara: Eriş Yayınları.
- Marx, Karl ve Engels, Friedrich (1979). “Komünist Partisi Manifestosu”. Ç.: Nur Deriş, İstanbul: Aydınlık Yayınları.
- Marx, Karl (1979). “Ekonomi Politığın Eleştirisine Katkı”. 4. Basım. Çev.: Sevim Belli. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K., Engels, F. (1996). “Seçme Mektuplar 1844-1895”. Çev.: Alaattin Bilgi, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Marx, Karl (1999) “Gotha Programının Eleştirisi: Mark, Engels ve Lenin’in Alman Sosyal Demokrasininin Programlarına İlişkin Yazıları ve Mektupları”. Çev.: İsmail Yarkın/M.A.İnci. İstanbul: İnter yayınları.
- Mett, Ida (1985). “Kronstadt 1921”. Çev.: Ümit Altuğ. İstanbul: Sokak Yayınları.
- Osipov, Gennadii Vasil’evich (1990). “Социология”, Москов: Наука.
- Osipov, Gennadii Vasil’evich (1977). “Toplumbilimde Teori ve Yöntem Sorunları”. Çev.: Ünsal Oskay. Ankara: Sol yayınları.
- Petrovski, A. V. (1986). “Topluluk ve Birey”. Cilt-2. Çev.: Caner Fidaner-Hüray Fidaner Ankara Bilim ve Sanat Yayınları.
- Polama, Margaret (1993). “Çağdaş Sosyoloji Kuramları”. Çev.: Hayriye Erbaş. Ankara: Gündoğan yayınları.
- Sadıkov, Ramin (2010). “Şubat Devriminden Sonra Rusya’da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimi’ne Giden Yol”. Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 29. Sayı 48. sf: 101, 118.
- Savran, Sungur (1998). “Lenin’i Yakmalı Mı?”. İstanbul: Kardelen Yayıncılık.

Somer, Kenan (1992). “Proletarya Ditatorası Üzerine”. Ankara: SBP Genel Merkez Yayınları.

Stalin, Joseph (1979). “Diyalektik ve Tarihi Materyalizm”. 9. Basım Çev.: Zeyneyp Seyhan. Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.

Yıldırım, Ömer (2018). “İradecilik (Volontarizm) Nedir?”. http://www.felsefe.gen.tr/felsefe_sozlugu/i/iradecilik_volontarizm_nedir_ne_demektir.asp (Erişim: 10.02.2018).

